Чернівецький обласний краєзнавчий музей



ЩОРІЧНИК

Випуск 11

Щ О Р І Ч Н И К

ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

A N N U A L

OF THE CHERNIVTSI REGIONAL MUSEUM OF LOCAL LORE



CHERNIVTSI REGIONAL COUNCIL

CHERNIVTSI REGIONAL STATE ADMINISTRATION
CHERNIVTSI REGIONAL MILITARY ADMINISTRATION
Department of Culture

CHERNIVTSI REGIONAL MUSEUM OF LOCAL LORE

ANNUAL

OF THE CHERNIVTSI REGIONAL MUSEUM OF LOCAL LORE

Issue 11 (2026)

Edited by

T. V. Minaieva, PhD
N. A. Smirnov, PhD
I. V. Skilsky, PhD

Chernivtsi, «Druk Art», 2026

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА РАДА

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
Управління культури

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

ЩОРІЧНИК
ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Випуск 11 (2026)

Наукові редактори
кандидат історичних наук **Т. В. Мінаєва**,
кандидат біологічних наук **Н. А. Смірнов**,
кандидат біологічних наук **І. В. Скільський**

Чернівці, «Друк Арт», 2026

УДК 069:908(477.85)(084)
Щ92

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Чернівецького обласного краєзнавчого музею
(протокол № 3 від 24 вересня 2026 р.)

Голова редакційної колегії: Т. В. Мінаєва, *канд. іст. наук*

Члени редакційної колегії: Р. В. Бродська, *канд. філол. наук, доцент*; К. В. Валявська, *канд. іст. наук*; В. А. Вознюк; М. В. Глібіщук, *канд. іст. наук*; О. В. Добржанський, *докт. іст. наук, професор*; О. Г. Драгомирецька; М. В. Ільків, *канд. іст. наук, доцент*; Л. В. Колодій; Л. В. Косован; Т. Д. Никирса, *канд. біол. наук*; *О. В. Пелех*; І. А. Піддубний, *докт. іст. наук, доцент*; Т. І. П'ятничук, *канд. іст. наук*; І. В. Скільський, *канд. біол. наук*; Г. М. Скорейко, *канд. іст. наук, доцент*; Н. А. Смірнов, *канд. біол. наук*; В. І. Танащик; А. В. Федорук, *канд. іст. наук, доцент*; Н. М. Холодницька; І. І. Чорней, *докт. біол. наук, професор*; М. К. Чучко, *докт. іст. наук, професор*

Щорічник Чернівецького обласного краєзнавчого музею / наук. ред. Щ92 Т. В. Мінаєва, Н. А. Смірнов, І. В. Скільський. Чернівці : Друк Арт, 2026. Вип. 11 (2026). 456 с.

ISBN 978-617-8501-61-7

До цього випуску увійшли статті та повідомлення співробітників Чернівецького обласного краєзнавчого музею й інших наукових установ. Опубліковані дослідження з історії, археології та народознавства, матеріали, присвячені літературі, мистецтву і музейній справі. Окремими розділами представлені відомі персоналії та природа нашого краю.

Видання розраховане на співробітників наукових установ, працівників освітніх закладів, здобувачів освіти та краєзнавців.

УДК 069:908(477.85)(084)

This issue includes articles and reports by staff members of the Chernivtsi Regional Museum of Local Lore and other research institutions. The publication features studies on history, archaeology, and ethnography, as well as materials dedicated to literature, art, and museum studies. Renowned personalities and the nature of our region are presented in separate sections.

The publication is intended for researchers at scientific institutions, educators, students, and local historians.

ISBN 978-617-8501-61-7

© Колектив авторів, 2026
© ТОВ «Друк Арт», 2026

21. **Пивоваров С. В.** Нариси археологічних досліджень Чорнівського городища (1999-2025). – Чернівці: Друк Арт, 2026. – 227 с.
22. **Пивоваров С., Калініченко В.** Наверша шолома з Чорнівського городища (попереднє повідомлення) // Археологія Буковини: здобутки та перспективи. Тези доповідей VII міжнар. наук. семінару (м. Чернівці, 22 грудня 2023 р.). – Чернівці: Технодрук, 2023. – С. 123-126.
23. **Плетнева С. А.** Печенеги, торки, половцы в южнорусских степях // Материалы и исследования по археологии СССР. – Москва – Ленинград: Изд-во АН СССР, 1958. – № 62. – С. 151-226. (Труды Волго-Донской археологической экспедиции. – Т. 1).
24. **Прищепа Б.** Шолом воїна княжої доби з Дорогобужа // Сторінки воєнної історії краю. Матер. XXX Всеукраїнської наук.-практ. історико-краєзнавчої конф. (24-25 березня 2009 р., м. Луцьк). – Луцьк, 2009. – С. 34-36. (Минуле і сучасне Волині та Полісся. – Вип. 30).
25. **Прищепа Б.** Шлем из Дорогобужа на Горыни // Военная археология. – Москва: Квадрига, 2014. – Вып. 3. – С. 191-196.
26. **Прищепа Б. А., Нікольченко Ю. М.** Літописний Дорогобуж в період Київської Русі: до історії населення Західної Волині в X-XIII століттях. – Рівне: Державне редакційно-видавниче підприємство, 1996. – 248 с.
27. **Черненко О. Є.** Археологічна колекція Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського (1896-1948 рр.). – Чернігів, 2007. – 136 с. (Скарбниця української культури. – Вип. 9, спецвип. 1).
28. **Spinei V.** Moldova în secolele XI-XIV. – Chişinau: Universitas, 1994. – 495 p.

АРХЕОЛОГІЧНА РОЗВІДКА ВЗДОВЖ ДНІСТРА В РУКШИНСЬКІЙ ГРОМАДІ

М. В. Ільків[1,2], **М. І. Боднарюк**[3]

[1]Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
[2]Чернівецький обласний краєзнавчий музей,
[3]Музей археології та етнографії імені Максиміліана Гакмана с. Опришени

ilkiv_chnu@ukr.net; *nicolaibodnariuc@ukr.net*

На берегах р. Дністер спостерігається значна концентрація різночасових археологічних об'єктів. Зокрема в районі с. Гордівці, що на правобережжі Середнього Подністров'я, стаціонарні археологічні старожитності у вигляді кількох давніх фортифікацій та виробничого осередку фіксуються ще з 70-80-х років XVIII ст. [4, с. 15-16; 6, с. 30, рис. 1: 2]. Починаючи з 1949 р. розвідки в околицях населеного пункту проводив Б. О. Тимощук [12, с. 205, рис. 1: 29; 18, с. 156], зафіксувавши загалом з пів десятка пам'яток [13, с. 153; 15, с. 149; 16, с. 161; 3, с. 2119]. У 1950-1951 рр. неолітичний об'єкт у с. Гордівці виявив О. П. Черниш [19, с. 192-193], наприкінці 1980-х років Траянів вал вивчав М. П. Кучера [7, с. 52-53, рис. 1: 11], а в 2023 р. обстеження проводилися в рамках роботи Комарівської експедиції Інституту археології НАН України [10, с. 118-119]. Східніше біля с. Орестівка в 1968 р. палеолітичне місцезнаходження виявила Л. М. Ткачук [5, с. 198].

13-14 липня 2026 р. за сприяння Рукшинської громади (голова – О. В. Горбатюк) було проведено поверхневу археологічну та природничу розвідку вздовж Дністра в районі сіл Гордівці й Орестівка на відстані близько 7 км*. Попри те, що фактично на всій протяжності

* До складу розвідувальної групи входили: к. і. н., доцент М. В. Ільків, М. І. Боднарюк, к. б. н. Н. А. Смірнов, к. і. н. Т. І. П'ятничук, В. О. Маняк, С. Я. Корчинський, Н. В. Козлан і А. П. Дабіжа.

маршруту не було вільних від рослинного покриву ділянок, вдалося зафіксувати 6 археологічних об'єктів.

1. На північно-західній околиці населеного пункту і прилеглих полях, на підвищенні низької надзаплавної тераси правого берега р. Дністер трапляються фрагменти керамічного посуду княжої доби (XII-XIII ст.), а також виявлено крем'яну пластину (рис. 1: 13). Цей пункт пов'язаний, очевидно, з багатошаровим поселенням в уроч. Коло Кордону, щодо якого виділялися матеріали буго-дністровської, райковецької та давньоруської культур [16, с. 161]. Цей об'єкт виявлений не в 1971 р. [3, с. 2119; 2, с. 292, рис. 373], а дещо раніше, оскільки згадується Б. О. Тимощуком як середньовічне поселення у виданні 1969 р. [13, с. 153], неолітичні ж матеріали знайдені О. П. Чернишем на два десятиліття раніше [19, с. 192-193].

2. За 0,5 км на північний захід від с. Гордівці, на підвищеній терасі правого берега р. Дністер, у відслоненнях обох берегів невеликого яру в районі його повороту на захід зафіксовано профіль заглибленого в материк об'єкта з перепаленим камінням на долівці та дрібними фрагментами ліпної кераміки (рис. 2: 3), а також рештки складеної з плитчастого та галькового каміння печі-кам'янки. Можливо, вони пов'язані з поселенням райковецької культури в уроч. Переліг (на захід від села, на першій надлуговій терасі р. Дністер) [15, с. 149; 17, с. 171].

3. На північно-східній околиці с. Гордівці, в розмиві тераси, на мисоподібних ділянках по обидва береги струмка трапляється кремінь зі слідами обробки. Зокрема знайдено масивний нуклеоподібний виріб та відщепи (рис. 1: 14-17). Кремінь чорний, сеноманський, неоднорідної структури, ледь просвічується, т. зв. плитняк; його поклади відслонюються у місцевих ярах. Попередньо місцезнаходження можна віднести до палеолітичного віку.

4. У тому ж напрямку вниз за течією Дністра, за кількасот метрів східніше населеного пункту, в розмивах і зсувах першої надзаплавної тераси простежено культурний шар та підйомний матеріал доби середньовіччя. Майже на всій протяжності тераси від впадіння струмка й до повороту русла Дністра (450×30 м) трапляються фрагменти товстостінного ліпного посуду та зафіксовано розмиті рештки і розвали двох десятків печей-кам'янок, що залягають до глибини 2 м від сучасної поверхні (рис. 2: 1, 2). Глиняне тісто посудин грудкувате, з домішкою шамоту, хорошого випалу, поверхня загладжена. Зовні кераміка від оранжевого до сіро-бурого забарвлення, зсередини – нерідко чорна. З форм простежуються горщики, а також конічної форми миска й жаровня (рис. 1: 2-9). Загалом виявлені зразки кераміки характерні для празької культури слов'ян [15, с. 10-11]. До цього ж часу з певною умовністю відносимо два кам'яні точильні бруски та залізний ніж. Один брусок (8,5×2,6×2,5 см) – дрібнозернистий, сивого кольору, з ромбоподібним профілем і канавкою на одній із площин (рис. 1: 11). Подібні вироби відомі в регіоні насамперед з пам'яток римського часу, але знайдені також на празьких поселеннях, наприклад, Кодин [11, с. 17, рис. 17: 2]. Другий брусок (7,6×2,7×2,1 см) ще дрібнішої абразивної дії, з чотирма заполірованими площинами, трапецієподібним перерізом, сіро-жовтого забарвлення (рис. 1: 10). Ніж спрацьований, сильно кородований, з чітким уступом між лезовою та черешковою частинами з боку прямої спинки (рис. 1: 12). Довжина виробу становила більше 6,5 см; ширина леза – 1,3 см; довжина черешка – 3,2-3,9 см. Морфологічно близькі знаряддя відомі з пам'яток празької культури Буковини [1, с. 18-19]. Топографія розташування поселення дуже типова для пам'яток цієї культури по обох берегах Дністра – така ж як Рашків, Бакота, Лука-Каветчинська [1, с. 8]. У західній і центральній частинах поселення в Гордівцях виявлено поодинокі фрагменти кераміки княжої доби (XII – перша половина XIII ст.), зокрема фрагмент верхньої частини високоякісно виготовленого горщика з характерним профілем вінець (рис. 1: 1).

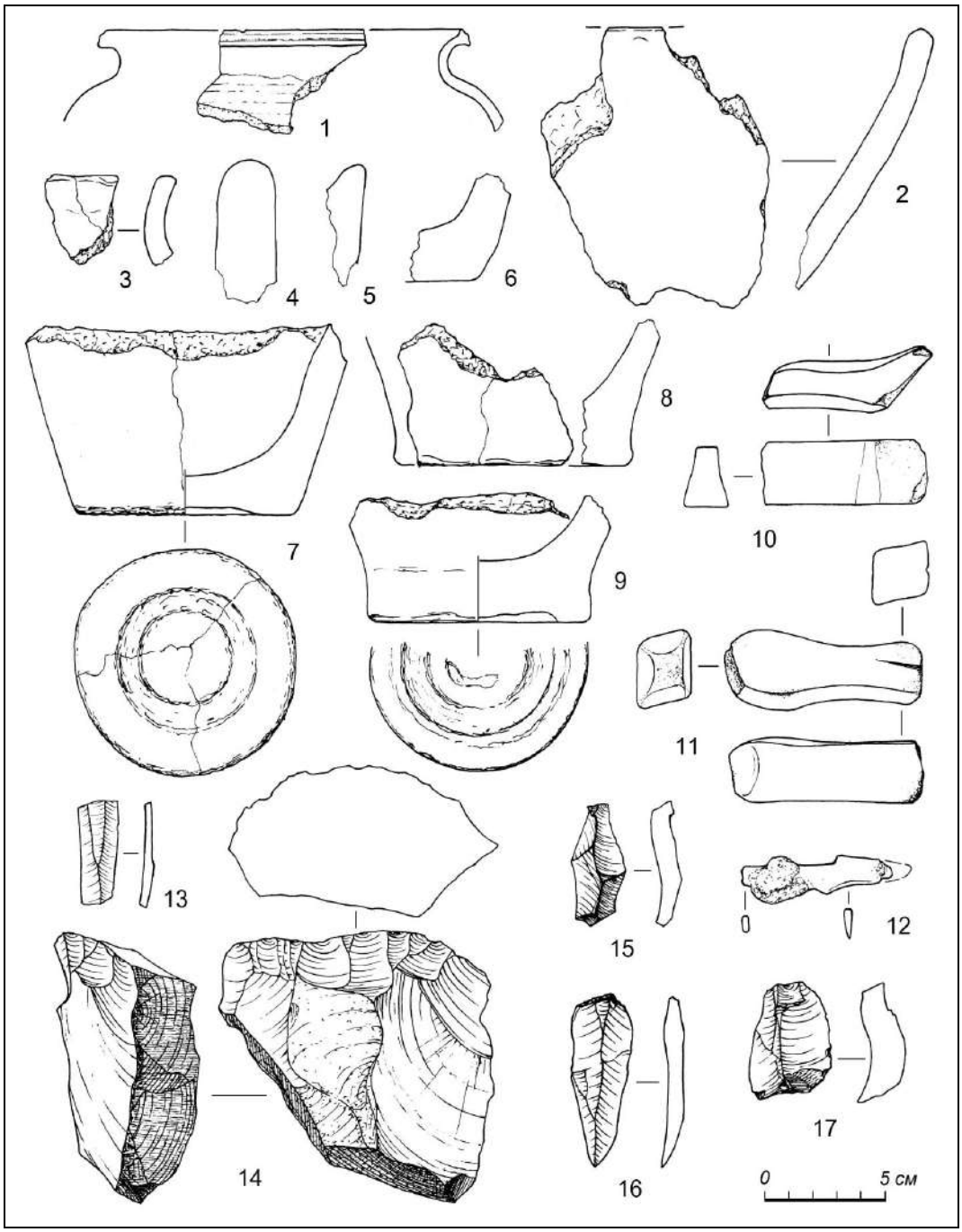


Рис. 1. **Підйомний матеріал з с. Гордівці:**
1-12 – поселення в уроч. Лози, 13 – північно-західна околиця населеного пункту,
14-17 – північно-східна околиця села; 1-9 – кераміка, 10, 11 – камінь, 12 – чорний метал,
14-17 – кремінь



Рис. 2. **Археологічні об'єкти в околицях с. Гордівці:**
1 – поселення в уроч. Лози (на середньому плані, вигляд з півночі); 2 – рештки слов'янської печі-кам'янки в розмивах тераси в уроч. Лози; 3 – місцезнаходження заглибленого об'єкта у відслоненні правого берега яру західніше села (фото М. В. Ільківа, Н. А. Смірнова)

Згідно з «Довідником з археології України», ніяких археологічних пам'яток східніше с. Гордівці невідомо [16, с. 161]. Однак ретельніше опрацювання літератури свідчить про протилежне: на схід від населеного пункту, на першій надзаплавній терасі Дністра, в уроч. Лози розташоване селище Гордівці II, на якому в 1971 р. Б. О. Тимощук розкопав рештки житла-напівземлянки з піччю-кам'янкою райковецької культури, а також виявив культурний шар з керамікою празької культури [15, с. 149; 17, с. 171, рис. 57: В]. Таким чином, знайдені під час розвідки старожитності варто співставляти з поселенням в уроч. Лози, яке в довідковому виданні невірно зміщене в протилежному напрямку – «на захід від села». Таке технічне чи

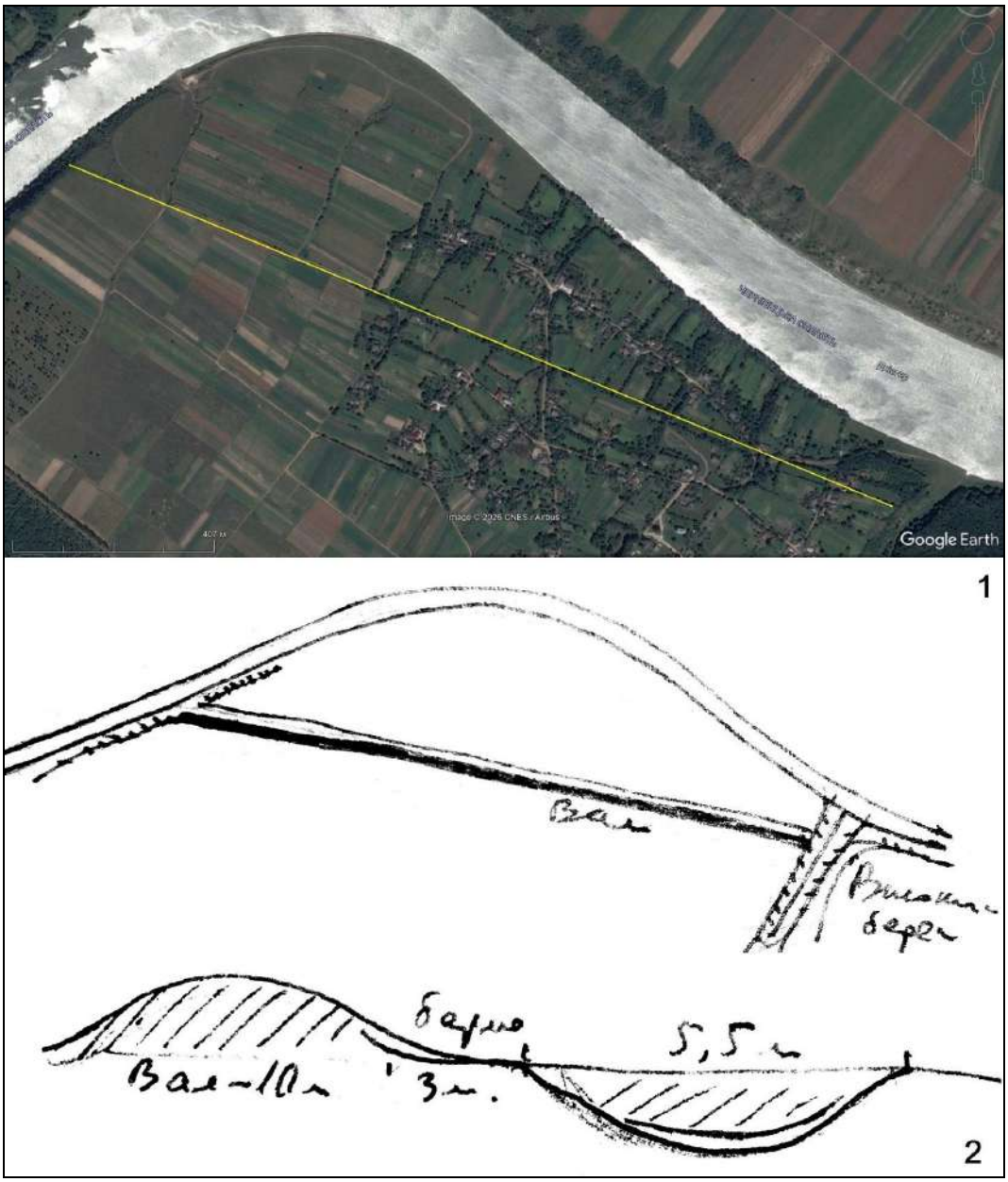


Рис. 3. **Траянів вал у Гордівцях на знімку Google Earth (1, виділений світлою прямою) та на картосхемі Б. О. Тимощука (2) [8]**

свідоме спотворення локалізації пам'яток щодо сторін світу в цьому виданні, на жаль, непоодиноке. Зокрема, в с. Чепоноси цієї ж Рукшинської громади згадується: «В північно-східній частині села, на плато, під лісом, в уроч. Могили, на правому березі Потоку – поселення комарівської культури та курганна група. У 1966 р. експедицією ЧКМ розкопано два кургани, під насипами яких виявлено рештки спалених покійників VII-VIII ст.» [16, с. 167-168]. Проте

насправді ця курганна група Чепоноси II, що складається з чотирьох насипів різної висоти, розташована на південний схід від села [15, с. 167]. Саме вона поряд із лінійним укріпленням відображена, очевидно, на Йозефінських картах Буковини 1770-1780-х років між селами Чепоноси та Недобоївці на перехресті 8 доріг [4, с. 16; 6, с. 30, рис. 1: 3]. Отже, як у цих двох випадках, так і загалом при використанні «Довідника…» варто враховувати ймовірність недоречної редакторської коректури.

5. Територією сучасного с. Гордівці та на захід від нього проходить Траяновий чи Турецький вал – лінійна фортифікація, яка відмежовує підвищену ділянку плато від вигину р. Дністер з пологим берегом. Він розпочинався у східній частині села й тягнеться майже прямолінійно на північний захід до високого стрімкого берега Дністра на відстань 1,8 км (рис. 3). У працях Б. О. Тимощука чомусь зазначено відстань близько 4 км [13, с. 153; 14, с. 27], хоча в паспорті цієї пам'ятки (об'єкта) археології, який складався на основі обстежень 1971 р. спільної археологічної експедиції Чернівецького краєзнавчого музею та Чернівецького державного університету, теж зазначено протяжність 1,8 км [9]. Згідно з дослідженнями М. П. Кучери: «…вал, який проходить по краю плато на схід протягом 1925 м, а потім відповідно з напрямком корінного берега ріки повертає на південний захід і простежується в лісі ще на 900 м» [7, с. 52-53]. З опису не зовсім зрозуміло, з якого кінця основного валу, – західного чи східного, – насип після повороту продовжується на території лісу ще на 900 м. У будь-якому випадку зі східної сторони продовження укріплень у лісі не простежено. Натомість тут в одну лінію з ними, на схилі високого берега Дністра, наявні рештки давньої дороги у вигляді мілкого ярка з валоподібним останцем з північної сторони.

У кількох місцях рештки укріплень перетинають польові дороги, але найкраще їхній профіль відслонюється в берегах невеликого яру, який перерізає Траяновий вал у західній частині. З огляду на природний схил, південна сторона валу відносно невисока (близько 1 м), тоді як нижче по схилу в напрямку рову та Дністра перепад висоти істотно зростає (рис. 4). За топографічними умовами розташування Траянів вал у Гордівцях схожий на ще один Траянів вал нижче за течією Дністра в районі Хотин – Анадоли, але істотно поступається йому в протяжності [20, s. 110-111].

Траяновий вал нанесено на австрійських військових картах останньої чверті XVIII ст. кількох редакцій [4, с. 16; 6, с. 30, рис. 1: 2] (рис. 5: 1, 2). Контур чіткий, зокрема із роздільним позначенням валу та рову, але, як і в багатьох інших випадках, навмисно відображений з легкими поворотами-зиґзаґами як то вже було прийнято фортифікаційною практикою нового часу. Судячи з карти, Траянів вал наприкінці XVIII ст. був рубежем між землеробськими угіддями вздовж берега Дністра й лісовим масивом Хотинської височини південніше, а саме село займало вузьку смугу вздовж першої надзаплавної тераси.

6. Згідно з уже згаданими австрійськими мапами XVIII ст. відомо, що на високому плато правого берега Дністра між селами Гордівці та Пригородок розміщувалися два укріплення [4, с. 16; 6, с. 30]. Оскільки в довідковій і науковій літературі жодної інформації про них знайти не вдалося, то пошук на місцевості й перевірка даних картографічних джерел, яка успішно пройшла на низці інших об'єктів регіону, були пріоритетним завданням розвідки. Перше з укріплень, згідно з картою, розташоване в Гордівському лісі, що східніше села, й відмежовувало великий мис між Дністром і струмком-притокою (рис. 5: 3-5). Фортифікація прямолінійно позначена орієнтовно по лінії північ-південь й ускладнена двома виступами на зразок реданів.



Рис. 4. **Траянів вал західніше с. Гордівці:**
1 – фото 1970-х років [9]; 2, 3 – західний відрізок укріплень (сучасний вигляд з північного заходу та сходу, фото М. В. Ільківа)

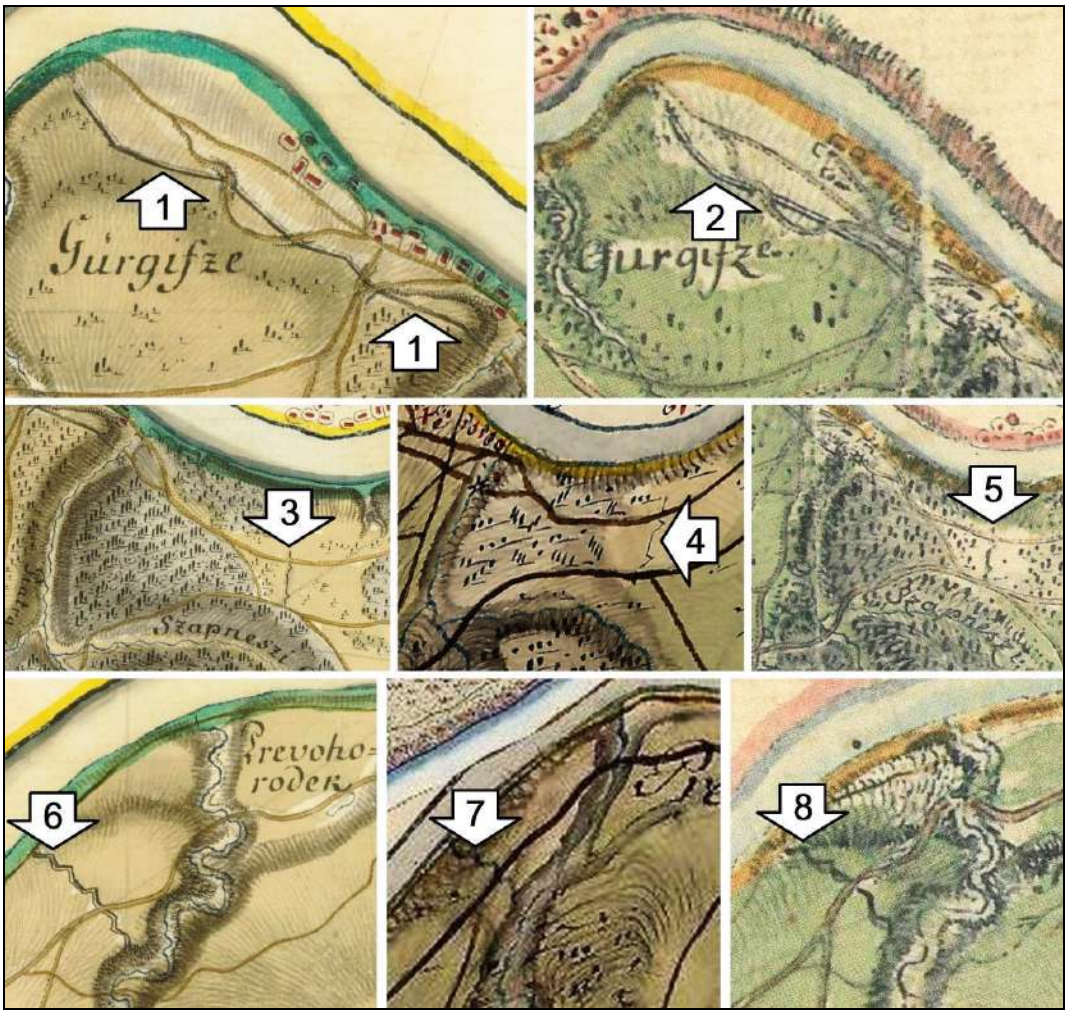


Рис. 5. **Відображення фортифікацій у трьох редакціях австрійських мап 70-80-х років XVIII ст. в районі сіл Гордівці та Орестівка**

Справді, при візуальному огляді місцевості у найвужчій ділянці між стрімким схилом правого берега Дністра на півночі та струмком-притокою на дні яру на півдні в задовільному стані збереглися рештки давніх укріплень, які проходять по лінії північно-північний захід – південно-південний схід (рис. 6: 1). Вони представлені ровом і валом, які майже прямолінійно перекривають плато та південний схил на відстані 175 м. Укріплення складається з рову завширшки 5-6 м та глибиною до 1 м, а також валу шириною в основі 10-12 м та заввишки близько 2 м. Між ровом західніше та валом східніше залишена берма шириною 2,5 м. Орієнтовно посередині укріпленої лінії присутній розрив шириною 12 м, який ділить об'єкт на північну і південну частини (рис. 6: 2). Посеред цієї «брами» розпочинається і тягнеться на 30 м на захід меншого розміру вал, уздовж основи якого з обох боків проходять невеликі ровики завглибшки до 0,6 м. По закінченні валу вони об'єднуються та звужуються. Можливо, в цьому місці проходила давня дорога. Північна частина укріплень перекриває рівнинну ділянку плато. На північній

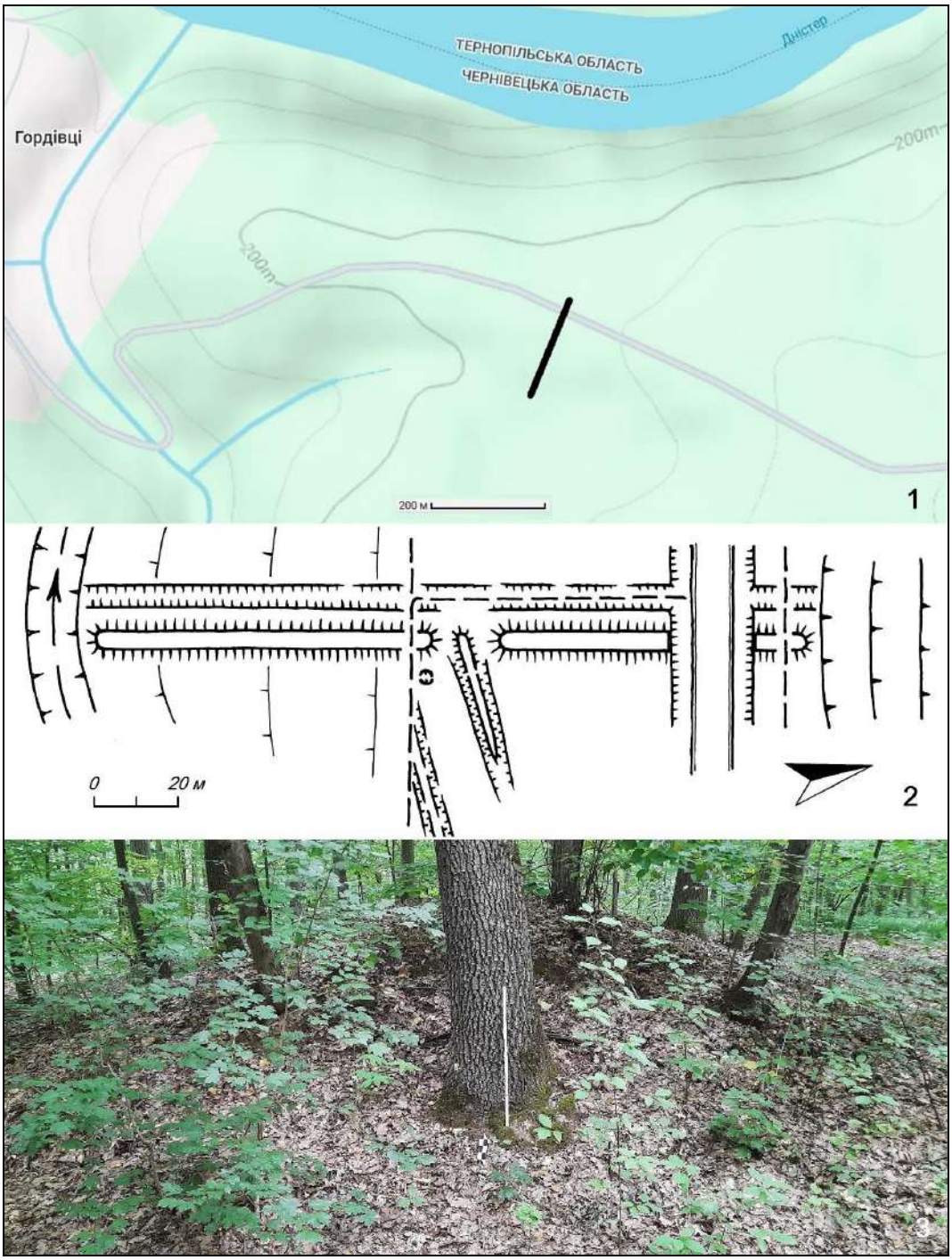


Рис. 6. **Решткі укріплення східніше с. Гордівці:**
1 – локалізація на карті Google (чорна пряма); 2 – схематичний план; 3 – переріз валу лісовою дорогою в південній частині

ділянці її впоперек перерізає лісова дорога, а також сучасна гравійна дорога з канавами по боках, що веде в с. Гордівці. Від головної дороги по дні рову відходить лісова дорога. Південна частина укріплень теж розпочинається на краю плато, де її перерізає ще одна лісова дорога (рис. 6: 3). Тут біля підніжжя валу простежується западина. Потім вал і рів спускаються по схилу аж до обривистого правого берега яру з пересихаючим струмком на дні (підписаний на мапі XVIII ст. як Szapneszi Graben, західніше впадає в Чепоноський потік). Рухомого матеріалу, який би дозволив висловити припущення щодо датування укріплень, не виявлено. Особливістю обстеженої лінії є те, що, як і позначено на карті, її вістря оборони спрямоване на захід. Тобто завданням її зведення не було відмежувати з напільної сторони велику ділянку високого мису між Дністром і його притокою. Ймовірно, що укріплена лінія прикривала шляхи, які з долини правого берега Дністра піднімалися цим мисом на плато, а також спускалися з північно-східних відрогів Хотинської височини.

Приблизно за 3 км на північний захід від описаної оборонної лінії в районі північної околиці сучасного с. Орестівка, згідно з мапами 1770-1780-х років, розміщувалося ще одне укріплення, яке відмежовувало велику мисоподібну ділянку між Дністром і р. Потин (Берест) [4, с. 16; 6, с. 30] (рис. 5: 6-8). Укріплення позначене на протяжності приблизно 0,5 км у вигляді ламаної лінії на зразок тенальної системи. На момент обстеження місцевості, зайнятої переважно полями та садами, зафіксувати поверхневих слідів фортифікацій не вдалося. Тому поки немає підстав ні для їхнього датування, ні для визначення оборонного характеру – городище мисового типу чи прикриття шляху вздовж Дністра.

Отже, у ході розвідки вдалося відшукати відомі археологічні пам'ятки в околицях с. Гордівці, на поселенні в уроч. Лози виділити матеріали княжої доби, а також зафіксувати нові об'єкти: палеолітичне місцезнаходження на північно-східній околиці населеного пункту та рештки укріплень у лісі східніше. Для датування фортифікацій, – як Траянового валу, так і укріплень у Гордівському лісі, – немає достатньо даних. З огляду на розмивання берегів Дністровським водосховищем, потребує рятівних досліджень багатошарове середньовічне поселення в уроч. Лози. Використання австрійських військових карт XVIII ст. вкотре продемонструвало свою ефективність для пошуку та вивчення давніх фортифікацій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. **Баран В. Д.** Пражская культура Поднестровья (по материалам поселений у с. Рашков). – Киев: Наук. думка, 1988. – 160 с.
2. **Возний І. П.** Історико-культурний розвиток населення межиріччя Верхнього Сірету та Середнього Дністра в X-XIV ст. – Київ – Чернівці: Золоті литаври, 2009. – Ч. 1. Поселення. – 592 с.
3. **Звід** пам'яток історії та культури України. Чернівецька область [Електронний ресурс] / Гол. редкол. М. Павлюк. – Київ: НАН України, 2020. – 2207 с.
4. **Ільків М.** Археологічні старожитності Північної Буковини на австрійських картах останньої третини XVIII ст. // XIV Буковинська міжнар. історико-краєзнавча конф. Тези доповідей (Чернівці, 27-28 жовтня 2023 р.). – Чернівці: Технодрук, 2023. – С. 14-17.
5. **Ільків М. В.** Два покоління в археології: від краєзнавства до вивчення ранніх землеробів // Щорічник Чернівецького обласного краєзнавчого музею. – Чернівці: Друк Арт, 2025. – Вип. 10 (2025). – С. 195-204.
6. **Ільків М.** Перспективи використання австрійських мап Буковини XVIII ст. в археологічних студіях // Географія, картографія, географічна освіта: історія, методологія, практика. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. присвяченої 150-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та 35-річчю створення кафедри Географії України та регіоналістики (м. Чернівці, 31 жовтня – 2 листопада 2025 р.). – Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. – С. 29-34.
7. **Кучера М. П.** «Траянові» вали Середнього Подністров'я // Археологія. – 1992. – № 4. – С. 43-55.

8. **Облікова картка** археологічної пам'ятки «Троянів вал с. Гордівці Хотинського району» / Б. О. Тимощук. – Чернівці, 1971. – 1 арк.
9. **Паспорт** пам'ятки «Ранньослов'янські земляні укріплення (вали і рови)». І-ша пол. І-го тис. н. е. Чернівецька обл., Хотинський р-н, Рашківська сільрада, с. Гордівці / В. Д. Чорний. – Чернівці, 1975. – 6 арк.
10. **Петраускас О., Рейда Р., Ільків М.** Попередній пошук потенційних об'єктів давнього скловиробництва на Хотинщині // Археологія Буковини: здобутки та перспективи. Тези доповідей VII міжнар. наук. семінару (м. Чернівці, 22 грудня 2023 р.). – Чернівці: Технодрук, 2023. – С. 117-120.
11. **Русанова И. П., Тимощук Б. А.** Кодын – славянские поселения V-VIII вв. на р. Прут. – Москва: Наука, 1984. – 88 с.
12. **Тимощук Б. О.** Археологічні дослідження Чернівецького музею в 1949-1951 рр. // Археологічні пам'ятки УРСР. – Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. – Т. VI. Доба раннього заліза, епоха міді-бронзи, неоліт і палеоліт. – С. 205-208.
13. **Тимощук Б. О.** Північна Буковина – земля слов'янська. – Ужгород: Карпати, 1969. – 192 с.
14. **Тимощук Б. О.** Зустріч з легендою. – Ужгород: Карпати, 1974. – 128 с.
15. **Тимощук Б. О.** Слов'яни Північної Буковини V-IX ст. – Київ: Наук. думка, 1976. – 178 с.
16. **Тимощук Б. О.** Чернівецька область // Довідник з археології України. Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська області. – Київ: Наук. думка, 1984. – С. 109-171.
17. **Тимощук Б. А.** Восточнославянская община VI-X вв. н. э. – Москва: Наука, 1990. – 192 с.
18. **Тимощук Б. О.** Найкраща моя знахідка. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – 264 с.
19. **Черниш О. П.** Дослідження на Дністрі в 1950-1951 рр. // Археологічні пам'ятки УРСР. – Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. – Т. VI. Доба раннього заліза, епоха міді-бронзи, неоліт і палеоліт. – С. 189-193.
20. **Il'kiv M.** Локалізація військ Речі Посполитої на полі Хотинської битви 1621 року // Wschód Europy. Studia Humanistyczno-Społeczne. – Lublin, 2022. – Vol. 8, Nr 1. – S. 97-132.

СЕРЕДНЬОВІЧНА ВОГНЕПАЛЬНА ЗБРОЯ НА БУКОВИНІ В КОНТЕКСТІ ЇЇ РОЗВИТКУ В КАРПАТО-ДУНАЙСЬКОМУ РЕГІОНІ ДО СЕРЕДИНИ XV ст.

А. В. Федорук

Чернівецький обласний краєзнавчий музей

andrii.fedoruk12@ukr.net

Як уже добре відомо, для більшості земель, розташованих між Карпатами та Дунаєм, перша достеменна писемна звістка про застосування вогнепальної артилерії повідомляється у творі бургундського хроніста Жана де Ваврена. У детальному описі відвоювання європейськими хрестоносцями в турків стратегічно важливої фортеці Джурджу (рис. 1), яке відбулося 1445 р., він указує, що в розпорядженні валаського господаря Влада Дракули (1436-1442, 1443-1447) було «deux grosses bombardes» [3, p. 91-92].

Цей чітко зафіксований у наративних джерелах перший факт використання ствольних порохових знарядь у сучасній румунській історіографії не піддається жодному сумніву, про що виразно свідчать неодноразові згадки про нього у фундаментальних працях Н. Йорги і Р. Росетті, які, незважаючи на свій певний скепсис до багатьох повідомлень середньовічних авторів, у цьому випадку навпаки відзначали його інформаційну достовірність [22, p. 33-34; 26, p. 86]. До речі, цей важливий для історії Карпато-Дунайського регіону факт першого бойового застосування гармат під час здобуття названої фортеці на території Мунтенії досі не втратив своєї

З М І С Т

Танащик В. І. ІМ'Я, ВПИСАНЕ В ІСТОРІЮ МУЗЕЮ: ДО ЮВІЛЕЮ ОЛЕНИ ЗАТУЛОВСЬКОЇ 7

ПРИРОДА

Смірнов Н. А. ПОШИРЕННЯ ТА СТАН ПОПУЛЯЦІЙ ГОСТРОМОРДОЇ ЖАБИ (*RANA ARVALIS*) У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ 23

Літвіненко С. Г. ДО ВИВЧЕННЯ ПЕЧІНОЧНИКІВ (MARCHANTIOPHYTA STOTLER & CRAND.-STOTL.) НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ВИЖНИЦЬКИЙ» 31

Гриб О. В. ГНІЗДОВА ОРНІТОФАУНА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «МАЛЕ ПОЛІССЯ» У 2026 РОЦІ 35

Юзик Д. І. ФАУНІСТИЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ У ПІВНІЧНО-СХІДНІЙ ЧАСТИНІ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У ТРАВНІ 2026 РОКУ 49

АРХЕОЛОГІЯ

Пивоваров С. В., Калініченко В. А. ФРАГМЕНТИ ШОЛОМА КНЯЖОЇ ДОБИ З ЧОРНІВСЬКОГО ГОРОДИЩА 59

Ільків М. В., Боднарюк М. І. АРХЕОЛОГІЧНА РОЗВІДКА ВЗДОВЖ ДНІСТРА В РУКШИНСЬКІЙ ГРОМАДІ 65

Федорук А. В. СЕРЕДНЬОВІЧНА ВОГНЕПАЛЬНА ЗБРОЯ НА БУКОВИНІ В КОНТЕКСТІ ЇЇ РОЗВИТКУ В КАРПАТО-ДУНАЙСЬКОМУ РЕГІОНІ ДО СЕРЕДИНИ XV ст. 75

Пивоваров С. В. ШЛЯХ У ВЕЛИКУ НАУКУ: СПОГАДИ ПРО ПЕРШІ ДОСЛІДЖЕННЯ АРХЕОЛОГА МИХАЙЛА ФИЛИПЧУКА 82

Томенчук Б. П. ЛІТОПИСНИЙ ГОРОДОК НА ЧЕРЕМОШІ. АРХЕОЛОГІЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ 90

Кононенко О. М., Ільків М. В., Рідуш Б. Т., Поп'юк Я. А. МАЛЕНЬКА КОЛЕКЦІЯ – БАГАТО ПИТАНЬ (до походження знахідок зі стоянки Біла) 95

Стеблина І. О. ДОСЛІДЖЕННЯ КУРГАНУ «ЦАРЕВА МОГИЛА» 99

ІСТОРІЯ

Мінаєва Т. В., Мінаєв А. В. СКРИНЬКА ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО ПЕРІОДУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: МУЗЕЙНИЙ ПРЕДМЕТ У КОНТЕКСТІ ТАБІРНОГО ПОВСЯКДЕННЯ 109

Каспрук В. В. ШЕВЧЕНКІАНА НА ЗАЛІЩАНЩИНІ 114

Глібіщук М. В., П'ятничук Т. І. ВІДОБРАЖЕННЯ ПОДІЙ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ 118

Кушнір Я. В., о. Мензак В. Г. АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ЖИТТЯ БУКОВИНСЬКОГО СЕЛА У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД 125

Тарабара О. М. ПОЛІТИЧНІ РЕПРЕСІЇ ПРОТИ УРОДЖЕНЦІВ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ НА ДНІПРОПЕТРОВЩИНІ У СВІТЛІ СТАТИСТИКИ (1934-1944) 142

Музиченко Н. В. ПЕРШИЙ САДІВНИЧИЙ ЗАКЛАД КРЕМЕНЧУКА І РОДИНА РАММ 147

Семешин Е. В. СПРАВА ТЕРОРИСТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «ТАЄМНЕ ТОВАРИСТВО» В СУМАХ: РЕПРЕСІЇ ПРОТИ УЧНІВ І СТУДЕНТІВ (1938-1939) 152

Мельник О. О. ЖИТЛОВІ УМОВИ КРИВОРІЖЦІВ У 1926 РОЦІ 166

Валявська К. В. КВАРТАЛ ВІЛЛ У ЧЕРНІВЦЯХ: СОЦІАЛЬНА ІСТОРІЯ ПРЕСТИЖНОГО МІСЬКОГО ПРОСТОРУ (початок ХХ ст. – 1930-ті рр.) 174

Боднарюк М. І. ЗАТРИМАННЯ ВЕЛИКОЇ БАНДИ ГРАБІЖНИКІВ У с. ОПРИШЕНИ (ЛИПЕНЬ 1921 р.): НЕОПУБЛІКОВАНА СВІТЛИНА З ФОНДІВ ОПРИШЕНСЬКОГО МУЗЕЮ АРХЕОЛОГІЇ ТА ЕТНОГРАФІЇ ІМЕНІ МАКСИМІЛІАНА ГАКМАНА 187

Чучко М. К. ДУШПАСТИРЬ ТРЬОХ ЕПОХ: ЖИТТЯ ТА СЛУЖІННЯ ПРАВОСЛАВНОГО СВЯЩЕННИКА Д-РА КАССІЯНА БОГАТИРЦЯ (1868-1960) НА ТЛІ ЗМІНИ ВЛАД НА БУКОВИНІ В УМОВАХ ДВОХ ГЛОБАЛЬНИХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ 192

НАРОДОЗНАВСТВО

Кривецька К. І. ЗИМОВІ СВЯТА І ЗВИЧАЇ ГУЦУЛІВ БУКОВИНИ 215

Унгурян М. К. РІЗДВЯНО-НОВОРІЧНІ ПРИВІТАННЯ ТА ВІНШУВАННЯ НА БУКОВИНІ 222

Козоріз А. В. НІЖИНСЬКА М'ЯСНА КУХНЯ ЯК СКЛАДОВА ЛОКАЛЬНОЇ ГАСТРОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ 226

Попова А. М. ЖІНОЧІ СВЯТКОВІ СОРОЧКИ КІЦМАНЩИНИ: КІНЕЦЬ ХІХ – 80-ті РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ФОНДІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ) 229

Андроничук В. П. ДУДА-КОЗА І КОЛІСНА ЛІРА – МУЗИЧНІ СИМВОЛИ НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПРАДАВНІХ ТРАДИЦІЙ 245

ЛІТЕРАТУРА ТА МИСТЕЦТВО

Вознюк В. А. ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА: МІТИ ВІЙНИ 251

Косован Л. В. «СЕРЦЕ, НЕ ЛОМИ РЕБРА…»: ВАСИЛЬ СТЕФАНИК, ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА І ТРАГЕДІЯ НЕВИСЛОВЛЕНОГО ПОЧУТТЯ 259

Ільків М. М. ТВОРИ ГАННИ ДОВБИШ У КОЛЕКЦІЇ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ 263

Колодій Л. В. ШЛЯХЕТНИЙ ЛИЦАР СВІТЛА І ДОБРА. УКРАЇНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК МИХАЙЛО ІВАСЮК 272

Колеснікова О. П. ВІД СВІТЛА ЧИСТОГО НАТХНЕННЯ 277

Ільків М. М. ВИСТАВКА «БУКОВИНСЬКИЙ РУБЕНС»: НОВІ МАТЕРІАЛИ ПРО ТВОРЧІСТЬ ЮСТИНА ПІГУЛЯКА 282

Бродська Р. В. ДО 130-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВАСИЛЯ КАСІЯНА: ПОВІСТЬ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ «В НЕДІЛЮ РАНО ЗІЛЛЯ КОПАЛА…» В ХУДОЖНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МИТЦЯ 290

МУЗЕЙНА СПРАВА

Вельгій М. О. ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕБЛІВ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ ХІХ – СЕРЕДИНИ ХХ ст. В ЕКСПОЗИЦІЯХ ЗБАРАЗЬКОГО ЗАМКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА «ЗАМКИ ТЕРНОПІЛЛЯ» 297

Курущак Л. М. ІКОНА «БОГОМАТІР З НЕМОВЛЯМ ПОЧАЇВСЬКА» З КОЛЕКЦІЇ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ 301

Ротар О. В. НА СПОМИН ДОБРОЇ ПАМ'ЯТІ (до 125-річчя від дня народження Георгія Гараса) 304
Курочка А. Р. РУЧНІ ХРЕСТИ З КОЛЕКЦІЇ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ 311
Курущак Л. М. ІЛЮСТРОВАНА ПОШТОВА КАРТКА З РЕПРОДУКЦІЄЮ ТВОРУ АРХИПА КУЇНДЖІ «УКРАЇНСЬКА НІЧ» ЯК ІСТОРИКО-МИСТЕЦЬКЕ ДЖЕРЕЛО 314

ПЕРСОНАЛІЇ

Руденко Л. М. ПОВЕРНЕННЯ В УКРАЇНУ: ХУДОЖНИК НІКОЛАОС КУНЕЛАКІС 317
Радей І. В. ЛІНГВІСТИЧНИЙ СПАДОК УЧЕНОГО 322
Чубенко А. Є. ІНЖЕНЕР, КЕРІВНИК, ДИПЛОМАТ 324
Тихобаєва Г. В. ДО ВЗАЄМИН ІВАНА ФРАНКА І РОДИНИ СОЛОМІЇ КРУШЕЛЬНИЦЬКОЇ: МЕМУАРНІ СВІДЧЕННЯ СУЧАСНИКІВ 329
Драгомирецька О. Г. «СІЯЧ НА ОСВІТЯНСЬКІЙ НИВІ БУКОВИНСЬКОГО КРАЮ» (до 170-річчя від дня народження Омеляна Поповича) 341
Ткебучава І. Б., Андрющенко Т. Г. КАРЛ ЗЕЛІНКА – ДИРЕКТОР ЗООЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В 1897-1919 рр. 351
Василюк О. В. ФІЛЕНКО АНАТОЛІЙ МАКСИМОВИЧ. НАРИС БІОГРАФІЇ ТА ЗДОБУТКІВ У СПРАВІ ОХОРОНИ ПРИРОДИ 359

КОРОТКІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Смірнов Н. А. ВИПАДКИ ПОЛЮВАННЯ ЗВИЧАЙНОЇ ЧАСНИЧНИЦІ (*PELOBATES FUSCUS*) НА ІСПАНСЬКОГО СЛИМАКА (*ARION VULGARIS*) 379
Пархоменко В. В. РУКОПИС ОСТАПА ВИШНІ 1956 РОКУ 381
Василюк О. В. ЦІКАВИЙ ВИПАДОК ГНІЗДУВАННЯ СІЛЬСЬКОЇ ЛАСТІВКИ (*HIRUNDO RUSTICA*) 383
Смірнов Н. А. НОВІ ЗУСТРІЧІ ВУСАТОЇ СИНИЦІ (*PANURUS BIARMICUS*) У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ 385
Василюк О. В. НОВІ ЗНАХІДКИ РІДКІСНИХ ВИДІВ КОМАХ НА ТЕРИТОРІЇ ХОЛОДНОГО ЯРУ 387
Василюк О. В. ЗНАХІДКИ РІДКІСНИХ ВИДІВ ТВАРИН НА ТЕРИТОРІЇ ТАРУТИНСЬКОГО СТЕПУ 390
Скільський І. В., Атаманюк М. С., Волуца А. Д., Волуца О. Д., Мелещук Л. І., Скільська С. І. ДО ПОШИРЕННЯ БРАЖНИКА МЕРТВА ГОЛОВА (*ACHERONTIA ATROPOS*; LEPIDOPTERA, SPHINGIDAE) В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ 393

ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

Жалоба І. В. Огляд: Історична наука в Чернівецькому університеті: наукові дослідження, фахова підготовка, визначні постаті. До 150-річного ювілею Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: монографія / за ред. О. Добржанського. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2025. 592 с. 399
Піддубний І. А. Огляд: Безаров О. Т. Останній аншлаг. Історія єврейського театру імені Шолом-Алейхема (1945-1950 рр.): монографія. Чернівці: ВІЦ «Місто», 2025. 208 с. 402

ХРОНІКА

Драгомирецька О. Г. «Зірка мистецької Буковини» 405
Косован Л. В. Різдвяна містерія «Тепло коляди від родинного дуету Чолканів» 408
Косован Л. В. Великодня краса крізь музейні експонати 409
Косован Л. В. Етнографічна лекція-бесіда «Вічна таємниця. Буковинська поминальна шана і обряди "для душі"» 410
Драгомирецька О. Г. Науково-просвітницький івент у пошанівок Лесі Українки 412
Ротар О. В., Федорук А. В. До 340-річчя забутої події в історії Буковини 415
Драгомирецька О. Г. Таємниці Чорнівського городища 418
Косован Л. В. Персональна ювілейна виставка живопису Юрія Гушкевича 420
Драгомирецька О. Г. «Я край один лиш знаю…» 421
Ільків М. В. «Шлях до музею» 426
Смірнов Н. А. У пошуках рідкісних земноводних і плазунів 428
Косован Л. В. «Врятована спадщина» 430
Драгомирецька О. Г. «Поранкова душа». 155-літньому ювілею Василя Стефаника присвячується 431
Косован Л. В. Майстер-клас із виготовлення традиційної ляльки-мотанки 434
Косован Л. В. Публічна лекція «Феномен Івана Миколайчука». До 85-ї річниці від дня народження 435
Андроничук В. П., Федорук А. В. До 570-річчя важливої події в історії Дунайського регіону 436
Колодій Л. В. Світло зорі, яке надихає… Відкриття виставки художниці Наталі Ярмольчук 438
Колодій Л. В. «Закохаємо вас в Єрусалим… і в Чернівці – навзаєм!..» 441
Никирса Т. Д. Фотовиставка «Гриби Буковини» 444
Никирса Т. Д. Перлина Подністер'я у світлинах Юрія Стороженка 446

ПАМ'ЯТІ КОЛЕГИ. Унгурян Марія Касіянівна 450

Наукове видання

Щорічник
Чернівецького обласного краєзнавчого музею

Випуск 11 (2026)

Редактор І. В. Скільський
Технічний редактор І. В. Скільський
Дизайн обкладинки А. В. Федорука, О. П. Колеснікової
Підготовка до друку А. І. Добрянського

На зворотному боці обкладинки: металева геральдична накладка з елементами символіки Молдавського воєводства (середина XVII – перша третина XVIII ст.) з експозиції ЧОКМ. Фото М. В. Ільківа.

Підписано до друку 26.10.2026. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Arial Narrow. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 37,05. Тираж 100 прим. Зам. 260529.

Видавець ТОВ «Друк Арт»
58018 Чернівці, вул. Маловокзальна, 2Д, т. 585-432
Ліцензія про державну реєстрацію ДК № 2741 від 15.01.2007 р.
Виготовлювач ФОП Варвус В. В.

